

Σύγκριση

Τόμ. 11 (2000)

Ο Άγγελος Σικελιανός και η προαιώνια ορφική φωνή

Ritsa Frangou-Kikilia

doi: [10.12681/comparison.10772](https://doi.org/10.12681/comparison.10772)

Copyright © 2016, Ritsa Frangou-Kikilia

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Frangou-Kikilia, R. (2017). Ο Άγγελος Σικελιανός και η προαιώνια ορφική φωνή. *Σύγκριση*, 11, 100–107. <https://doi.org/10.12681/comparison.10772>

Ο Άγγελος Σικελιανός και η προαιώνια ορφική φωνή

Η επίδραση που άσκησε ο ορφισμός στο έργο του Άγγελου Σικελιανού είναι δεδομένη σχεδόν εξ ορισμού. Συστηματικά όμως και, όπως θα έλεγε ο ίδιος ο ποιητής, «σφαιρικά» δεν έχει ακόμα αποδειχθεί. Ίσως αυτό το επίμοχθο έργο να καταφέρω να το φέρω κάποτε εις πέρας, καθώς είναι γνωστό στους παροικούντας την Ιερουσαλήμ ότι εδώ και δεκαπέντε χρόνια έχω αρχίσει να εργάζομαι πάνω στο θέμα αυτό εξετάζοντας σχεδόν λέξη-λέξη το έργο του μεγάλου μας ποιητή —λυρικό, δραματικό και πεζό—, προσπαθώντας να δείξω με ποιον τρόπο τα ορφικά του διαβάσματα γονιμοποίησαν τη σκέψη του —ώστε και η στάση ζωής του να είναι καθαρά ορφική, καθώς ως αθλητής, ιερέας και προφήτης έψαχνε την κορύφωση του έργου του «Προς την Ποίηση - Πράξη».

Η έρευνά μου με οδήγησε μπροστά σε ανέκδοτα κείμενα του Σικελιανού, ορισμένα από τα οποία έχω φέρει στο φως της δημοσιότητας. Περιμένουν και άλλα τη σειρά τους, όπως π.χ. μια τέταρτη «Ομιλία στους Αρίστους», σημειώσεις και κάποιοι στίχοι από την τραγωδία που προσπάθησε να γράψει —ορφική κι αυτή— τον «Δαίδαλο στη Σικελία» συνέχεια του *Δαίδαλου στην Κρήτη* κλπ.

Στα χέρια μου έχω από ευγενική προσφορά ανέκδοτο κείμενο του Σικελιανού που τιτλοφορείται «Η ΠΡΟΑΙΩΝΙΑ ΟΡΦΙΚΗ ΦΩΝΗ / ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΧΟΥΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ / ΚΑΙ ΤΟ ΑΥΡΙΑΝΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ / ΑΙΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ / ΜΑΣ». Έπεται μόνον από τον Αρριανό, το γνωστό «Αρχή σοφίας αίσθησις μάχης»¹.

Το δεκασέλιδο κείμενο που έχω στα χέρια μου γράφτηκε στα συνήθη μεγάλου μεγέθους υπόλευκα αρίγωτα χαρτιά τα οποία χρησιμοποιούσε ο Σικελιανός, είναι ευανάγνωστο, με αναγνωρίσιμο τον γραφικό του χαρακτήρα και τις ελάχιστες —πλην συνήθειες για τον ποιητή— ορθογραφικές αβλεψιές.

Στην αρχή του κειμένου ο ποιητής, κάνοντας μια αναδρομή σε ομιλία του που πραγμάτωποίησε τον Ιούνιο του 1931 «στο στρατό της Θράκης»² θεωρεί τα τότε λεγόμενά του —και ίσως δεν έχει άδικο— ως

προφητικά για το επερχόμενο ζοφερό μέλλον της ανθρωπότητας και κηρύσσει για ακόμη μία φορά πως η σωτηρία του ανθρώπου σ' όλα τα επίπεδα, ατομικό και συλλογικό, εθνικό αλλά και πανανθρώπινο, είναι δυνατόν να προέλθει μόνον από την καλλιέργεια της ηθικής αξίας της ενότητας («στο επίπεδο του πνεύματος και την ευθύνη αυτή φέρουν οι άνθρωποι του πνεύματος»), που προέρχεται από «την ακτινοβόλα Αρχή της Δωρικής Καθολικότητας καθώς την είχε από πανάρχαιους καιρούς θεσπίσει και για την Ελλάδα και για ολόκληρο τον κόσμο από τους μυχούς της Θράκης ο Ορφισμός».

Μ' αυτή τη βασική αρχή, στο ανέκδοτο κείμενο, προσπαθεί ο ποιητής να εμψυχώσει τους στρατιώτες που πολεμάνε στο μέτωπο «αναστραμμένων»³, όπως θα έλεγε κι ο ίδιος σε στιγμές για την Ελλάδα οριακές, κατά τις οποίες η βίωση της αξίας «της Δωρικής Καθολικότητας» διαδραμάτισε για τον λαό μας, από την πρώτη του ακόμη εμφάνιση, τον ρόλο της αναγεννητικής κολυμβήθρας του Σιλβάμ. Καταστρέφοντας τον λόγο του ο Σικελιανός υπενθυμίζει πως η συγκεκριμένη ώρα είναι ώρα επαναπόκτησης από όλους τους Έλληνες της εθνικής τους συνείδησης όχι όμως στενά, σοβινιστικά, ή αυτό που μια ξύλινη γλώσσα αποκαλεί «εθνικιστικά» αλλά —όπως γράφει αλλού— «σ' ένα αγνό δυναμομετρικό επίπεδο»⁴. Ώρα που επανέρχονται «στον πρώτο τους εαυτό» ως οι πανάρχαιοι «ορφικοί πολεμιστές».

Ώρα που ταυτίζονται ως κύκλοι ομόκεντροι —ο ορφισμός με τον χριστιανισμό— που και οι δύο αυτές υψηλές θεωρίες αποτελούν «το διαιώνιο παλμό του ψυχικού μας και δημιουργικού Διονυσιασμού»⁵. Ώρα «πύρινη»⁶, ώρα «προμηθεϊκή»⁷, ώρα που ξεπερνιούνται τα σύνορα της ζωής και του θανάτου, ώρα της υπέρτατης θυσίας του στρατού, θυσίας που θα του χαρίσει, όπως στον Ορφέα και τον Χριστό, «το δικαίωμα και το χρέος μιας επείγουσας διαθήκης, υποθήκης, εντολής».

Όλη βέβαια αυτή η στάση των στρατιωτών αλλά και σύσσωμου του ελληνικού λαού δεν μπορεί να απορρέει από πουθενά αλλού παρά από την προαναφερθείσα αρχή της «Δωρικής Καθολικότητας» ή αρχή της «Ακτινοβολίας», όπως την αναφέρει αλλού, που είναι η πρώτη από τις ορφικές αρχές, οι οποίες και αποτελούν κατά τον ποιητή τη ραχοκοκαλιά της ορφικής στάσης ζωής.

Από τα παραπάνω, καθώς και από άλλες εσωτερικές ενδείξεις, συνάγεται πως το κείμενο πρέπει να έχει συντεθεί περίπου δέκα χρόνια μετά τον Ιούνιο του 1931, γιατί υπάρχει ρητή μαρτυρία του ίδιου του ποιητή, που αρχίζει το κείμενό του ως εξής: «Όταν τον Ιούνιο του 1931, καλεσμένος απ' τα στελέχη του στρατού της Θράκης, τους ανέπτυσσα σε μία εκτεταμένη μου ομιλία το βαθύτερο ιστοριολογικό περιεχόμενο της Δελφικής Ιδέας η κυριότερη φροντίδα μου ήταν να διαστείλω τότε στη συνείδησή τους την ακτινοβόλα ανθρωπολογική Αρχή της Δωρικής

Καθολικότητας καθώς την είχε από πανάρχαιους καιρούς θεσπίσει και για την Ελλάδα και για ολόκληρο τον κόσμο απ' τους μυχούς της Θράκης πρώτα πρώτα ο Ορφισμός από την άλλη σκοτεινή και αντίμαχην ιστορική αρχή του συγκρουπτόμενου είτε μη Νεμροδισμού, Σατραπισμού, ή Καισαρισμού κλπ». Στη σελίδα 4 του χγφ. του γράφει: «Αλλ' από τότε είχε διαβεί όχι λιγοστός καιρός, κι ακριβώς τόσος που χρειάζονταν για όλους μας, να προετοιμάσει μέσα στον κοσμοϊστορικό της εποχής μας στίβο, την παράποτε ανάμεσα στους αιώνες τραγική και πλήρη σύγκρουση της προαιώνιας Ορφικής ιστορικής Αρχής του Ελληνισμού με τον ανόσια συγκρουπτόμενο ανάμεσα στους αιώνες αλλ' ογκούμενο στις μέρες μας ολοένα από τις ίδιες τις πανάρχαιες βδελυρές καταβολές, Νεμροδισμό, Σατραπισμό, Καισαρισμό».

«Όχι λιγοστός καιρός», μετά το 1931, «σύγκρουση», στη σελίδα 5 του χγφ. «που πραγματοποιεί ωριμότερα στο στρατό», στη σελίδα 7 «η πρωτοβουλία απ' τις επιχειρήσεις μας στο μέτωπο», στην ίδια επίσης σελίδα με μικρά αλλά μεγάλα σε μέγεθος γράμματα «ο πόλεμός μας» λέξη που τη διέγραψε και πρόσθεσε από πάνω τη φράση «η [;] ...μας εθνική δοκιμασία», στη σελίδα 9 (για το Έθνος) «ενώ αυτό σφυρηλατείται και καρφώνεται σαν άλλος Προμηθέας, από το Κράτος και τη Βία στους τραχιούς ιερούς του Βράχους, αλλά δίχως να λυγίσει, αλλά δίχως ούτε μια στιγμή να νικηθεί»

Τα παραπάνω στοιχεία πιστεύω πως συνηγορούν ώστε το κείμενο να χρονολογηθεί ανάμεσα στις 28 Οκτωβρίου 1940 και 9 Απριλίου 1941, δηλαδή από την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου μέχρι και την εισβολή στην Ελλάδα των Γερμανών. Και επειδή ο ποιητής αναφέρεται σε «επιχειρήσεις στο μέτωπο», και μάλιστα νικηφόρες⁹, το κείμενο θα πρέπει να γραφόταν παράλληλα με τους «Επίνικους Β'» και συγκεκριμένα με τα ποιήματα: α) «Το πανανθρώπινο εμβατήριο της Ελλάδας» (χρον. 19/12/40 δημ. 4/1/41 στα *Νεοελληνικά Γράμματα*), β) «Στρατιώτες του μετώπου» (χρον. 8/12/40 δημ. 4/1/41 στα *Νεοελληνικά Γράμματα*), γ) «Κλεισούρα» (χρον. 11/1/41 δημ. 1/2/41 στη *Νέα Εστία*), δ) «Πρωτέας» (χρον. 18/1/41 δημ. 15/2/41 στα *Νεοελληνικά Γράμματα*), ε) «Γράμμα από το μέτωπο» (δημ. 1/4/41 στη *Νέα Εστία*).¹⁰

Στο ίδιο χρονικό διάστημα ο ποιητής δημοσιεύει μια σειρά από άρθρα επίκαιρου περιεχομένου.

- 1) «Εισήγηση στην τραγωδία «Σίβυλλα» [όταν τη διάβασε στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών] εφ. *Η Καθημερινή*, 3 Νοέμ. 1940.
- 2) «Εκκλησις των Ελλήνων διανοουμένων προς τους απανταχού εργάτας του πνεύματος» [υπογράφει ο Σικελιανός μαζί με άλλους] εφ. *Η Καθημερινή*, 10 Νοεμ. 1940.
- 3) «Εικοσιοχτώ του Οκτώβρη 1940», περ. *Νέα Εστία*, τόμ. 28, 15 Νοεμ. 1940, σελ. 1378.

- 4) «Ποίηση και Ελευθερία» (απόσπασμα από τον «Πρόλογο» στο *Λυρικό Βίο*, περ. *Νεοελληνικά Γράμματα* 23 Νεομ. 1940).
- 5) «Κάτω από τα βλέμματα των Σιβυλλών» περ. *Νέα Εστία*, τόμ. 28 1/12/1940 σελ. 1414-1416. Αναδημοσίευση συμπληρωμένη από το περ. *Ελληνικά Φύλλα*, Χρ' Α', Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά 1936, σελ. 262-263.
- 6) «Η Ελληνική πνευματική επιστράτευση» (Το ολοκληρωμένο νόημά της) [Ραδιοφωνική ομιλία] περ. *Νέα Εστία*, τόμ. 28, Χριστούγεννα 1940 σελ. 7-9.
- 7) «Ελληνικές πνευματικές αξίες» [Ραδιοφωνική ομιλία] περ. *Νέα Εστία*, τόμ. 29, 1 Ιουν.1941 σελ. 10-11.
- 8) «Ίων Δραγούμης» περ. *Νέα Εστία*, τόμ. 29, 15 Μαρτ. 1941 σελ. 214-220.

Ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το άρθρο που δημοσιεύθηκε στο περ. *Νέα Εστία* επί γερμανικής πλέον Κατοχής που τιτλοφορείται:

«Το σημερινό ελληνοκεντρικό μας αίτημα» περ. *Νέα Εστία*, τόμ. 29, 1 και 15 Μαΐου 1941, σελ. 362-364 κ.ε.¹¹

- 9) Ας έρθουμε τώρα στο κείμενο αυτό καθ' αυτό.

1) Από τον τίτλο του ακόμη «Η προαιώνια ορφική φωνή από τους μυχούς της Θράκης και το ορφικό πνευματικό αίτημα του αγώνα μας» πληροφορούμαστε πως ο ποιητής πιστεύει ότι ο Ορφεύς (ή οτιδήποτε μπορούμε να νοήσουμε υπό το όνομα του Ορφέα) υπήρξε Θραξ. Συνάδει δηλαδή προς τις αρχαίες μαρτυρίες από τις οποίες επιλέγω αυτή του σχολιαστή του Ευριπίδη στην *Αλκιστη* 968 «πρώτος Όρφευς μυστήρια θεῶν παραδέδωκεν ὄθεν καὶ θρησκεία τὸ μυστήριον καλεῖται ὑπὸ τοῦ Θρακῶς Όρφέως»¹². Άπαξ μόνον, το 1928, ο ποιητής σημειώνει πως ο ορφισμός κατέβηκε «από τους δρόμους της Φρυγίας» προφανώς επηρεασμένος από το έργο του Saturnino Ximenez *L' Asie Mineure en ruine* Plon, Paris [1925], όπου στη σελίδα 266 διαβάζουμε «De la Phrygie viennent en Europe les cultes orgiastiques et les traditions orphiques et les grands mystères religieux». Υποστηρίζω την άποψη αυτή γιατί στις αρχαίες πηγές η σχέση Ορφέα και Φρυγίας είναι σχέση μούντος προς μουμένους: «καὶ μάλιστα ἐν Πιερία ἐμύησε τὸν Μίδα»¹³. Ο Διόδωρος μόνον αναφέρει πως υπήρξε ο Ορφεύς μαθητής των Ιδαίων Δακτύλων αλλά στη Σαμοθράκη και μετά τη φυγή τους από τη Φρυγία.

Το επίθετο όμως «προαιώνιος» (ορφική φωνή) τί να σημαίνει; Την ηλικία του Ορφέα τη γνωρίζουμε αφού έλαβε μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία και τη διηγήθηκε ο ίδιος στα *Αργοναυτικά* του και αφού ήταν συμμύστης του Μωυσή στην Αίγυπτο και σύγχρονος του Ηρακλή.¹⁴

Άρα, κατά τη συνήθειά του, ο Σικελιανός μαγεύεται από διάφορες «εσωτερικές» ερμηνείες στην προκειμένη περίπτωση από αυτή του G. R. S. Mead: *In brief, the Orphic Origins are lost in the night of Time»* (*Orpheus*, Theosophical Publishing Society, London 1896).

Φυσικά το δεύτερο σκέλος του τίτλου θα πρέπει να βρίσκεται σε κάποια σχέση αναλογίας προς το πρώτο, δηλαδή το «αυριανό πνευματικό μας αίτημα» πρέπει να είναι ή να μην είναι ορφικό. Αλλά πώς να μην είναι ορφικό όταν πέραν όλων των άλλων διαθέτουμε και ρητές μαρτυρίες του Σικελιανού πως ο τρόπος διά του οποίου αντιλαμβανόταν τα πράγματα ήταν ορφικός. Εκτός της ομολογίας του ότι ο Αλαφροΐσκιωτος ήταν η πρώτη του κοσμική [ορφική] προέκταση μες στην ψυχή της Φύσης¹⁵, σε ομιλία του για τη Δελφική Ιδέα (1931) σημειώνει πως «υπάρχει και ο μη δογματικός, ο ορφικός Χριστιανισμός, ο Χριστιανισμός του ίδιου του Χριστού, του Ιωάννου και κάποιων άλλων κι επιτρέψτε μου να προσθέσω: και ο δικός μου»¹⁶. Βλέπουμε λοιπόν πως σιγά σιγά οι σύμβαχοι τοποθετούνται ισάξια στην ύσπληγγα για τον μεγάλο άθλο.

Ποιος είναι όμως ο άθλος αυτός τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή; Είναι αυτός με αφορμή τον οποίο γράφτηκε το άρθρο. Ο αγώνας των Ελλήνων ενάντια στον Ιταλό ή Γερμανό επίδοξο σφετεριστή, δηλαδή κατά τον ποιητή, η πάλη του πνεύματος ενάντια στην ύλη, του σκότους ενάντια στον Άρρενα Λόγο, στον Απόλλωνα, στο αιώνιο Φως.

α) Η πάλη του πνεύματος, που εκπροσωπείται εδώ από την «Αρχή της Δωρικής [Ορφικής] Καθολικότητας» και που υπονοεί την παγκόσμια ενότητα και την εσωτερική ελευθερία, με τον ληστρικό νεμοροδισμό, σατραπισμό και καισαρισμό που σε μια πρώτη ανάγνωση υπονοεί τη φασιστική Ιταλία, αλλά μια «εσωτερική σικελιανική ανάγνωση» την πνευματική δουλεία, είναι τόπος κοινός στον Σικελιανό. Για παράδειγμα, με τον όρο «νεμοροδισμό» ο ποιητής, όπως ο ίδιος ερμηνεύει, εννοεί πως [ο νεμοροδισμός] «αποσχιζόμενος από αιώνες κάτω από το έμβλημα της αναρχίας και της λαγνείας των αμύητων ανθρώπων από την αγνή θρησκευτική συνείδηση του κόσμου, ανυψώθηκε ως ανήλεη μάστιγα κατά παντός ιερού και οσίου, με το όνομα «Πολιτική», ανένδοτο, πυρίπνοο, τρομερό».

Ως «σατραπισμό» θεωρούσε την αλαζονεία και την κατακτητικότητα των Μήδων και των Περσών και ως «καισαρισμό» τον ρωμαϊκό, μέχρι και τις οριακές εκείνες μέρες, ιμπεριαλισμό, ο οποίος, όπως γράφει σε προλόγισμα του άρθρου του τον Νοέμβρη του 1940, «θα συντριφτεί και σήμερα ο Ρωμαϊκός Καισαρισμός στο στέρνο του ολιγάριθμου αλλά αθάνατου και ασύγκριτου εθνικού Ελληνικού ηρωισμού». Και οι τρεις όροι μαζί απαντούν ξανά στον «Παναγυρικό της απελευθέρωσης», που εκφώνησε ο Σικελιανός από το ραδιόφωνο τον Οκτώβρη του 1944.

Τι εννοεί όμως με τον όρο «Αρχή της Δωρικής Καθολικότητας» και πώς αποφαίνεται έτσι απόλυτα ότι την αρχή αυτή τη θέσπισε ο ορφισμός;

Ο ίδιος έχει δώσει την ερμηνεία της αφού ουδαμού των αρχαίων πηγών περί του ορφισμού αλλά ούτε και στα κείμενα που θεωρούνται ως έργα του Ορφέα απαντά αυτή η Αρχή αλλά και άλλες που απορρέουν εξ αυτής οι οποίες είναι:

α) η αρχή της Καθολικότητας και της Πνευματικής Ακτινοβολίας, β) η αρχή της Ευρυθμίας, γ) η αρχή της Πειθαρχίας, δ) η αρχή της Αναγκαίας Απλότητας, ε) η αρχή της Βασικής Αυτονομίας κάθε ψυχής, στ) η αρχή της Μνήμης των Απροσώπων Αρχών.

Το νόημα της Αρχής της Δωρικής - Ορφικής Καθολικότητας ερμηνεύει ο ίδιος στην ομιλία που έκανε στα στελέχη του στρατού της Θράκης θεωρώντας αυτονόητο ότι Δωρισμός = Ορφισμός, αφού ο Ορφεύς ήταν Δωριεύς και αφού η θρησκεία των Δωριέων ήταν θρησκεία που θεμελίωσε ο Ορφεύς²⁰. Ο Σικελιανός θεωρεί πως η κάθοδος των Δωριέων δεν ήταν κατακτητική και ότι η καθολικότητά τους είχε ως σκοπό την ακτινοβολία του ορφικού πνεύματος, διότι «η ορφική ιδέα ρυθμίζει τη δράση των παντού».²¹

Γι' αυτό δημιουργούσαν πυρήνες δράσης και μύησης όπως π.χ.: Ελευσίνα-Δελφοί. «Τα αρχαία κείμενα μας παραδίδουν» σημειώνει πάλι ο ποιητής «ότι, αν η βάση της μύησης, τόσον εις τους Δελφούς όσο και εις την Ελευσίνα, ήτο η καθολικότητα, κορυφή όμως της μύησης ταύτης ήτο η “ανδραγαθία”. Ο Πλούταρχος εξάλλου μας λέγει ότι, από του ναού των Δελφών μέχρι των Θερμοπυλών ολόκληρος η φρουρά απηρτίζετο εκ μεμυημένων»²². Την παραπάνω πληροφόρηση έχει ο Σικελιανός όσον αφορά στα περί δωρικής ορθοδοξίας και μύησης από τον Saint-Yves d' Alveydre, του οποίου είχε στη βιβλιοθήκη του όλα τα έργα. Βασική πηγή του όμως εδώ είναι το βιβλίο του παραπάνω εσωτερική *Mission des Juifs* (1884) που κατά τη μαρτυρία της συζύγου του Άννας υπήρξε για τον ποιητή *livre de chevet*, π.χ.: «Plutarque, qui était grand prêtre et savait en quoi s' en tenir, nous dit que de Delphes aux Thermopyles, tous les grecs étaient Doriens, affiliés aux mystères de leur temple».²³

Δεν είναι η πρώτη φορά που ο ποιητής αναφέρεται στο γεγονός ότι η κορύφωση της μύησης των αρχαίων είναι η ανδραγαθία. Για τον Αισχύλο π.χ. θεωρεί πως ο μεγάλος τραγικός έφτασε στο ανώτατο όργιο της Αρετής, στο όργιο της ανδραγαθίας «ως το επηγγέλετο η ορφική διδασκαλία».²⁴

Αυτό δηλαδή που λέει ο Χαρώνδας παρά Στοβαίω (χ1ιν. 289) «τελειῶσθαι τὴν μεγίστην καὶ τελειοτάτην τελετὴν ἀνδραγαθίαν μουούμενος». Επίσης η τελετή ονομαζόταν «ὄργια ἀρετῆς». Δεν ξέρω αν τις συγκε-

κριμένες φράσεις τις είχε δει ο ποιητής στον Στοβαίο. Στον Mead όμως τις είχε διαβάσει οπωσδήποτε, αφού και στη σελίδα 240 μια παράγραφος ολόκληρη που αναφέρεται στα όργια της αρετής την έχει επισημά-νει με μαύρες κάθετες γραμμές.

Όλες οι παραπάνω αρχές κινούνται με την παρόρμηση της ανδρεί-ας του Άρρενος Λόγου και δεν απαντούν σε αρχαίες πηγές ούτε και εί-ναι δικά του κατασκευάσματα. Ο ίδιος έχει σημειώσει σε φύλλο λυτό, όπου απλώς τις απαριθμεί για να τις μελετήσει, «Οι Αρχές στον Whithead» (sic).

Ο Σικελιανός πιστεύει το 1931, καθώς μιλούσε στον στρατό της Θράκης, πως ο ιερός στρατός της Ελλάδας έχει άμεσο και από των απωτάτων αιώνων σύνδεσμο «προς το Ορφικό ιδεώδες, ιδεώδες παγκό-σμιας ιστορικής αναδημιουργίας και υπέρτατης πνευματικής λυτρώσε-ως όλων των τόπων και όλων των λαών».²⁵

«Δεν είναι τυχαίο λοιπόν πως στο συγκεκριμένο κείμενο, κείμενο του 1940 ή των αρχών του 1941, θεωρεί τους στρατιώτες του Μετώπου ως ορφικούς πολεμιστές μνημένους, πως ταυτίζει τον χριστιανισμό με τον ορφισμό και τους προτρέπει αυτή την υπέρτερη ώρα να αποδυθούν σ' ένα ορφικό όργιο ανδραγαθίας να κατανοήσουν πως ζωή και θάνατος είναι ένα, να χορέψουν μαζί λαός και στρατός το χορό του υπέρτατου βακχικού οργίου και ως άλλοι Ορφείς ν' αφήσουν «διαθήκες, υποθήκες, εντολές». Ορφικούς πολεμιστές άλλωστε τους αποκαλεί.

Ο Πρόκλος σχολιάζοντας την *Πολιτεία* του Πλάτωνα (I 174) σημειώ-νει: «Όρφεύς μυθολογείται τοιαῦτα ἄττα τραγικῶς παθεῖν διὰ τὴν ἐν μουσικῇ τελέαν ζώην».

Ο Άγγελος Σικελιανός, ως άγιος Σεβαστιανός, εβίωσε στον ύψιστο βαθμό τα λόγια του Πρόκλου με την ορφική του Σκέψη και Πράξη, διότι πίστευε μαζί με τους Ορφικούς πως ο βίος εστί «ποίησίς τε καὶ πράξις».

Σημειώσεις

¹ Δες το πέμπτο ποίημα της «Συνεί-δησης της Προσωπικής Δημιουρ-γίας» από τον Πρόλογο στη Ζωή του Άγγελου Σικελιανού, *Λυρικός Βίος*, Γ', Φιλολογική Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης Ίκαρος, Αθήνα 1966, σελ. 240-244.

² Η ομιλία στο στρατό της Θράκης πραγματοποιήθηκε «από την αφορ-μή των Πυθικών Αγώνων της Κομο-τηνής» και δημοσιεύτηκε στην εφη-

μερίδα *Ελεύθερον Βήμα* στις 21-23 Ιουνίου 1931 = Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', Φιλολογική Επιμέ-λεια Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα 1980, σελ. [286]-308.

^{3,5,6,7,8} Στο ανέκδοτο κείμενο.

⁴ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', ό.π., σελ. [25].

⁹ [α] 28/10 - 31/11/1940 καταστροφή στην Πίνδο της 3ης Μεραρχίας αλ-πινιστών και σύλληψη 4.500 αιχμα-

- λώτων - νίκη στο Καλπάκι, β) 14/11 - 28/12 Κορυτσά, 21/11 Πόγραδετς, 30/11 Πρεμετή, 4/12 Αργυρόκαστρο, 8/12 Άγιοι Σαράντα, 6/12 Χιμάρα, γ) 29/12-16/3/1941 υποχώρηση των Ιταλών, 8-13/1/1941 Κλεισούρα, 8/3 μεγάλη εαρινή επίθεση Ιταλών απέτυχε. Γι' αυτόν τον λόγο στις 9 Απρ. οι Γερμανοί κατόρθωσαν να φτάσουν στη Θεσ/νίκη. 21/4 συνθηκολόγηση στο Βοτονάσι. 27/4 βρέθηκαν οι Γερμανοί στην Αθήνα].
- ¹⁰ Άγγελου Σικελιανού, *Λυρικός Βίος*, Ε', Φιλολογική Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα 1968, σελ. 123-171.11).
- ¹¹ Δες και α) Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Δ', Φιλολογική Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα 1983, (για τους αρ. 3,6,7,8,9 σελ. [29] - [30] -33, [34] - 38, [16] - 28, [38] - 42 αντιστοίχως). β) Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Γ', Φιλολογική Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα 1981 (για τον αρ. 5 σελ. [37] - 42) Άγγελου Σικελιανού, *Λυρικός Βίος*, Α', Φιλολογική Επιμέλεια Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα 1965, σελ. 64 κ.ε. (για τον αρ. 4).
- ¹² *Orphicorum Fragmenta*, (= OF) collegit Otto Kern, Weidmann, Berlin, 1963, tt. 30-37 κ.α.
- ¹³ OF ό.π., t. 160.
- ¹⁴ OF ό.π., t. 21 κ.α.
- ¹⁵ Άγγελου Σικελιανού, *Λυρικός Βίος*, Α', ό.π., σελ. 20-21.
- ¹⁶ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', ό.π., σελ. 272.
- ¹⁷ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', ό.π., σελ. 107.
- ¹⁸ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Γ', ό.π., σελ. 38.
- ¹⁹ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Γ', ό.π., σελ. 286-230 και 358-359.
- ²⁰ OF ό.π., t. 28,247.
- ²¹ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', ό.π., σελ. 284.
- ²² Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', ό.π., σελ. 290-299.
- ²³ Saint-Yves d' Alveydre, *Mission des Juifs*, t. 1^r, Éditions Traditionnelles, Paris 1985 (η πρώτη έκδ. 1884), σελ. 71.
- ²⁴ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', ό.π., σελ. 108.
- ²⁵ Άγγελου Σικελιανού, *Πεζός Λόγος*, Β', ό.π., σελ. 308.

Résumé

Ritsa FRANGO-KIKILIA: *Angélos Sikelianos et la voix orphique séculaire*

Texte inédit du grand poète grec Angélos Sikélianos. Le texte a dû être écrit entre le 28 octobre 1940 et le 9 avril 1941. Sikélianos, influencé par les théories orphiques, veut encourager les soldats grecs qui combattent à la frontière contre les Italiens ou les Allemands, pendant la deuxième guerre mondiale. Il les compare aux anciens Doriens, guerriers initiés à l'Orphisme, à l'Orthodoxie Dorienne, comme il l'écrit à la manière de l'ésotériste français. Saint-Yves d'Alveydre. Pour lui, les soldats grecs de 1940-1941 poursuivent l'ancienne tradition qui veut que les Grecs luttent pour la Justice et la Pureté.

